

## ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

### PROBLEMS AND WAYS OF FORMING METHODOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE OFFICERS OF THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR OF UKRAINE IN HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У публікації розглянуто проблеми та шляхи формування методичної компетентності майбутніх офіцерів сил сектору безпеки та оборони України тактичної ланки, визначено основні суперечності підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ.

Проведено аналіз наукових праць з проблеми формування методичної компетентності фахівців у ЗВО. Визначено, що основними складовими військово-дидактичного процесу є мета, зміст, об'єкт, суб'єкт, результат і сам процес навчально-пізнавальної діяльності. А його компонентами є цільовий компонент; стимуляційно-мотиваційний компонент; змістовний компонент; процедуральний чи методичний компонент; контрольно-регулюючий; оціночно-результативний тощо.

Зазначено, що офіцери у військових підрозділах прямо впливають на військово-дидактичний процес і виконують ролі та функції педагога у підрозділі: навчають, виховують підлеглих, створюють педагогічні умови для всебічного їх розвитку, проявляють свою методичну компетентність під час професійної підготовки тощо.

Обґрунтовано головні особливості педагогічної діяльності офіцера та основні діючі елементи педагогічного впливу офіцера на підлеглих. Визначено, що методична компетентність – це комплексна та інтегральна здатність офіцера підрозділу як керівника, наставника та педагога, що проявляється під час бойової та професійної підготовки, та складається з гносеологічного, мотиваційного, операціонального, рефлексивного компонентів та професійно важливих якостей офіцера як військового педагога.

Зазначено, що методична компетентність офіцера військового підрозділу реалізує такі його функції як педагога: комунікативна функція (забезпечення ефективної взаємодії та комунікації); прогностична функція (уміння офіцера прогнозувати та попереджати небажані прояви поведінки); пізнавальна функція (дозволяє досліджувати, описувати і пояснювати проблеми, що виникають у ході професійної діяльності підрозділу); формувальна функція (активний вплив на процес розвитку і реалізація потенціалу підлеглих); регулятивна функція (регуляція дії підлеглих); виховна функція тощо.

Сформульовано основні шляхи покращення освітнього процесу в аспекті формування

методичної компетентності майбутніх офіцерів під час їх підготовки у ВВНЗ.

**Ключові слова:** професійна підготовка, майбутні офіцери тактичної ланки, педагогічні проблеми, методична компетентність офіцера.

The publication considers the problems and ways of forming methodological competence of future officers of the security and defense sector of Ukraine at the tactical level, identifies the main contradictions in the training of future officers in military higher educational institutions. An analysis of scientific works on the problem of forming methodological competence of specialists in military higher educational institutions has been conducted. It has been determined that the main components of the military-didactic process are the goal, content, object, subject, result and the process of educational and cognitive activity itself. And its components are the target component; stimulation and motivational component; content component; procedural or methodological component; control and regulatory; evaluation and result component. It is noted that officers in military units directly influence the military-didactic process and perform the roles and functions of a teacher in the unit: they teach, educate subordinates, create pedagogical conditions for their comprehensive development, demonstrate their methodological competence during professional training. The main features of the officer's pedagogical activity and the main operating elements of the officer's pedagogical influence on subordinates are substantiated. It is determined that methodological competence is a complex and integral ability of a unit officer as a leader, mentor and teacher, which is manifested during combat and professional training, and consists of epistemological, motivational, operational, reflective components and professionally important qualities of an officer as a military teacher. It is noted that the methodological competence of a military unit officer implements the following functions as a teacher: communicative function; prognostic function; cognitive function; formative function; regulatory function; educational function. The main ways of improving the educational process in terms of forming methodological competence of future officers during their training.

**Key words:** professional training, future tactical officers, pedagogical problems, methodological competence of an officer.

УДК 37.211.24

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/80.1.23>

**Діденко О.В.,**

докт. пед. наук, професор, заступник начальника відділу – начальник відділення наукової, науково-технічної діяльності та інтелектуальної власності науково-організаційного відділу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

**Постановка проблеми.** Повномасштабна війна РФ проти України потребує особливої уваги до проблеми підготовки офіцерських кадрів сектору безпеки і оборони України, що мають розвинуті мотивацію та командирські якості, високий рівень професійної компетентності, патріотизму,

прагнення до оволодіння психолого-педагогічними знаннями, готовність до навчання та виховання підлеглих тощо.

Керівництво держави, відомчі органи сьогодні вимагають, щоб майбутні офіцери мали також розвинуті якості командирів, інструкторів і наставників,

високу ерудицію, мотивацію до роботи з особовим складом, здатні проектувати та корегувати плани бойової та професійної підготовки, здатні до вирішення різноманітних навчально-виховних проблем під час бойової, спеціальної, психологічної підготовки тощо [1]. Крім того, було втілено механізм прискореної підготовки і дострокового випуску офіцерів з подальшим призначенням їх на первинні офіцерські посади у військові частини відповідно до статті 64 Конституції України, статей 121, 20 Закону України “Про правовий режим воєнного стану”, Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 “Про введення воєнного стану в Україні” та розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 181 “Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні”. Отже, проблема формування методичної компетентності майбутніх офіцерів тактичної ланки як керівників, організаторів підготовки військових підрозділів та наставників підлеглих, потребує доопрацювання системи підготовки та перегляд змісту військової освіти України згідно кращих вітчизняних традицій та стандартів НАТО.

**Аналіз наукових джерел і публікацій.** Концептуальним засадам компетентнісного підходу присвячено наукові праці С. Сисоевої, О. Пометун, Н. Ничкало, М. Нещадима, В. Ягупова, І. Зязюна, В. Моляко та ін.). Методичні аспекти підготовки фахівців у ВВНЗ розроблено С. Бєлаєм, О. Диденком, О. Керницьким, П. Онипченком, В. Пасічником та іншими.

Сьогодні існує достатньо наукових праць, що присвячені упровадженню компетентнісного підходу (В. Биков, І. Зязюн, С. Гончаренко та ін.), аспектам формування професійної (М. Лазарєв, В. Хоменко та ін.) та методичної компетентності спеціаліста (В. Кортенко, В. Ягупов та ін.). Основні тенденції розвитку, перспективи і завдання професійної військової освіти в Україні з урахуванням досвіду НАТО розглядаються у монографії, що видана Національним університетом оборони України (за загальною редакцією Д. Вітера та В. Телелима) [2]. Проблеми забезпечення якості професійної військової освіти, інноваційні методи навчання розглянуті у дослідженнях В. Карпенка [3], С. Мельниченка [4] та інших. Але наукові доробки цих науковців не стосуються процесу формування методичної компетентності майбутніх офіцерів сектору безпеки і оборони України. І багато питань з проблематики формування методичної компетентності майбутнього офіцера залишилося поза увагою дослідників: не достатньо визначено її сутність, зміст і структуру, методики і технології формування для успішної діяльності у системі професійної підготовки у військах.

Дослідження військових науковців засвідчили, що випускники ВВНЗ недооцінюють важливість

психолого-педагогічних знань у практичній діяльності офіцерів, мають утруднення під час проведення індивідуальної роботи, недосконало володіють прийомами переконання підлеглих, недостатні знання та навички щодо врахування індивідуально-психологічних особливостей військовослужбовців у дидактичному процесі, проектування методик та технологій проведення занять тощо. Таким чином, труднощі та педагогічні проблеми, що виникають у процесі формування методичної компетентності майбутніх офіцерів у ВВНЗ сьогодні відображають такі суперечності: між вимогами держави до високої підготовленості офіцерів як військових наставників та реальним рівнем їх психолого-педагогічної підготовленості до організації та проведення дидактичного процесу у військах; між вимогами командування до методичної компетентності офіцерів підрозділів і недостатнім усвідомленням випускниками необхідності її високого рівня розвитку після навчання у ВВНЗ; між необхідністю впровадження інноваційних технологій підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ та традиційною практикою і методами навчання курсантів тощо.

**Мета статті** – розглянути сутність та проблеми формування методичної компетентності майбутніх офіцерів сил сектору безпеки та оборони України тактичної ланки у ВВНЗ, визначити структуру цього явища та запропонувати основні шляхи покращення освітнього процесу в аспекті формування методичної компетентності майбутніх офіцерів під час їх підготовки у ВВНЗ.

**Виклад основного матеріалу.** Аналіз вітчизняних наукових джерел, праць міжнародних експертів засвідчив, що узагальнена думка щодо змісту поняття «компетентність» сьогодні така: 1. Задані навички (вимога виконувати певні індивідуальні завдання). 2. Використання знань і вмінь на робочому місці на рівні встановлених вимог (стандартів) до даної професійної роботи. 3. Здатність відповідально виконувати обов'язки і досягати запланованих результатів. 4. Здатність знаходити рішення в нестандартних ситуаціях. 5. Здатність застосовувати знання і вміння в нових умовах виробничої діяльності [5].

Під час розгляду військово-дидактичної діяльності науковець В. Ягупов наголошує, що вона передбачає певне підпорядкування її суб'єкта і об'єкта [5]. Основні ж цілі військово-дидактичного процесу визначаються змістом діяльності сил сектору безпеки та оборони України, призначенням певних підрозділів і сформульовані у державних документах, наказах, розпорядженнях відповідних міністерств тощо. Основними ж компонентами військово-дидактичного процесу науковець визначає цільовий компонент; стимуляційно-мотиваційний компонент; змістовний компонент; процесуальний (методичний) компонент; контрольно-регулюючий;

оціночно-результативний тощо. Офіцери у військових підрозділах прямо впливають на військово-дидактичний процес і виконують ролі та функції педагога у підрозділі: навчають, виховують підлеглих, створюють педагогічні умови для всебічного їх розвитку, проявляють свою методичну компетентність під час професійної підготовки тощо.

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає поняття «методичний» – це той, що: 1) стосується методики; 2) здійснюється за певним планом; дуже послідовний, систематичний; 3) порядний, правильний, ґрунтовний, поступовий; 4) належить методисту [6]. У сучасних наукових працях дослідженням проблеми формування методичної компетентності та методичної підготовки педагогів займалися дослідники Н. Скіба, Н. Павлова, В. Рейдало і багато інших. Так, Н. Павлова під методичною компетентністю майбутнього вчителя розуміє: мету і результат методичної підготовки здобувача вищої педагогічної освіти; діяльнісну характеристику, що інтегрує предметні, психолого-педагогічні, інформаційні, методичні знання та уміння, набутий досвід, професійно значущі особистісні якості студента [7].

Н. Скіба трактує методичну компетентність майбутнього викладача як інтегративну особистісно-професійну характеристику, яка визначає його здатність та готовність реалізовувати методичну роботу в педагогічній діяльності. У структурі явища Н. Скіба виділяє комунікативно-навчальну, організаторську, аналітико-оцінювальну, конструктивно-проектувальну, дослідницьку, інформаційно-комунікаційну, адаптивну, мотиваційну, рефлексивну складові [8].

Аналіз наукових праць з професійної та військової педагогіки, вивчення теорії та практики організації освітнього процесу у ВВНЗ, військово-дидактичного процесу у підрозділах сил сектору безпеки та оборони України надав можливість стверджувати, що методична компетентність офіцера тактичної ланки – це комплексна та інтегральна здатність офіцера підрозділу як керівника, наставника та педагога, що проявляється під час бойової та професійної підготовки, та складається з гносеологічного, мотиваційного, операціонального, рефлексивного компонентів та професійно важливих якостей офіцера як військового педагога.

На наш погляд, методична компетентність офіцера військового підрозділу реалізує такі його функції як організатора професійної підготовки у підрозділі: комунікативна функція (забезпечення ефективної взаємодії та комунікації); прогностична функція (уміння офіцера прогнозувати та попереджати небажані прояви поведінки); пізнавальна функція (дозволяє досліджувати, описувати і пояснювати проблеми, що виникають у ході професійної діяльності підрозділу); формувальна функція (активний вплив на процес розвитку і реалізація

потенціалу підлеглих); регулятивна функція (регуляція дій підлеглих); виховна функція тощо.

Основними діючими елементами педагогічного впливу офіцера на підлеглих сьогодні стають: чітко поставлена офіцером мета щодо опанування фахом; конкретно визначений змісту освіти, який необхідно опанувати підлеглим; арсенал методів, форм і засобів педагогічного впливу; врахування досягнень і попереднього життєвого досвіду з метою визначення наступних заходів та ефективних методів навчання; цілеспрямовано створені педагогічні умови для забезпечення успішності дидактичного процесу.

При цьому педагогічна діяльність офіцера має такі головні особливості:

висока відповідальність (посадова, педагогічна, моральна та ін.) за організацію професійної підготовки і кінцеві результати діяльності підлеглих; поєднання функцій начальника, педагога, керівника, лідера колективу і організатора військово-дидактичного процесу у військовій частині; висока динамічність підготовки та її безперервність, переучування на нові зразки техніки та обладнання тощо.

Науковий пошук та аналіз недоліків підготовки курсантів надав можливість сформулювати основні шляхи покращення освітнього процесу в аспекті формування методичної компетентності майбутніх офіцерів під час їх підготовки у ВВНЗ: підтримка студентоцентрованого підходу в освітньому процесі ВВНЗ, коли курсант стає повноцінним учасником та замовником своєї освіти; розробка та впровадження нових курсів та тренінгів у ВВНЗ на основі інноваційних педагогічних технологій, що концентровано реалізують завдання формування компонентів педагогічної майстерності офіцерів як організаторів військово-дидактичного процесу; створення та підтримка такого освітнього середовища у ВВНЗ, що стимулює креативність курсантів, мотивацію досягнення успіху і співробітництво у курсантських групах; підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників ВВНЗ на основі досягнень та результатів міжнародного співробітництва, досвіду ефективної підготовки кращих підрозділів для виконання завдань під час відбиття російської агресії; врахування індивідуально-психологічних особливостей курсантів для перетворення їх на самостійних, активних, свідомих, зацікавлених у результатах навчання рівноправних учасників освітнього процесу; розробка програм обміну для ознайомлення курсантів з найкращими програмами підготовки майбутніх офіцерів у країнах-членах НАТО; застосування активних методів навчання під час практичних занять, що найбільше стимулюють курсантів до розвитку операцій мислення, вольових якостей, психологічної готовності до дій тощо.

**Висновки** та перспективи подальших досліджень. У публікації розглянуто проблеми та шляхи

формування методичної компетентності майбутніх офіцерів сил сектору безпеки та оборони України тактичної ланки, визначено основні суперечності підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ.

Визначено, що методична компетентність – це комплексна та інтегральна здатність офіцера підрозділу як керівника, наставника та педагога, що проявляється під час бойової та професійної підготовки, та складається з гносеологічного, мотиваційного, операціонального, рефлексивного компонентів та професійно важливих якостей офіцера як військового педагога. Сформульовано основні шляхи покращення освітнього процесу в аспекті формування методичної компетентності майбутніх офіцерів під час їх підготовки у ВВНЗ. Подальшим напрямком дослідження є визначення педагогічних умов формування методичної компетентності майбутніх офіцерів у ВВНЗ.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Данильченко О.А., Керницький О.М. Концептуальні підходи до формування готовності майбутніх офіцерських кадрів НГУ до службово-бойової діяльності. Матеріали V Міжнародної наук.-практ. конференції «Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку», 21-22 квітня 2021 року. Бердянськ, БДПУ, 2021. С. 84-86
2. Професійна військова освіта в Україні у сучасному безпековому середовищі: Монографія/ За заг. ред. Д. Вітера та В. Телелима; [Кол.авт.]. Київ: НУОУ, 2021. 277 с.
3. Карпенко В. Забезпечення якості професійної військової освіти: досвід США для України. *Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України*, м. Київ. 2023. № 1 (47). С. 92-99.
4. Мельниченко С. Перспективи підготовки фахівців військових спеціальностей у системі ВВНЗ. *Вісник Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького: серія «Педагогічні науки»*. Черкаси, 2022. № 3. С. 39-41.
5. Ягупов В.В. Методологічні основи компетентнісного підходу до професійної підготовки офіцерів запасу. *Проблеми освіти*. 2019. №92. С. 239-245.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
7. Павлова Н. Методична компетентність майбутнього вчителя інформатики: теоретичні засади формування. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»* № 94 (2021) С. 107-113 URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4391/3886>
8. Скіба Н.Я. Інтегроване формування іншомовної комунікативної та методичної компетентностей майбутніх викладачів англійської мови для економічних спеціальностей : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Терн. нац. пед. ун-т. Тернопіль, 2019. 341 с.